

Girant l'ullada cap enrere

MENJAVENTS 94

BARTOMEU MELIS ***MEYME***

Girant l'ullada cap enrere

Arxiu de premsa (1962-1978)

Pròleg de llucià rinyon
Estudi introductori de Joan Amer

Sèrie Cap Vermell / 4

Girant l'ullada cap enrere

© 2011 del text: Bartomeu Melis

© 2011 del pròleg: Il·lucà rinyon

© 2011 de l'estudi introductori: Joan Amer

Disseny de la coberta: Documenta Balear SL

Il·lustració de la portada de Jaume Mercant

Propietat de la present edició:

Edicions Documenta Balear

Sant Miquel, 5, 1 • 07002 Palma (Balears)
+34 971 718 123 • editorial@documentabalear.cat
<http://www.documentabalear.cat>

Primera edició: octubre del 2011

Fotocomposició: Documenta Balear SL

Impressió: Publidisa

ISBN 978-84-15081-78-4

Dipòsit Legal PM-1.472-2011

A Chiara, la meva néta.

SUMARI

PRÒLEG ALS LECTORS D'AHIR.....	15
ESTUDI INTODUCTORI	21
FINS AQUÍ HEM ARRIBAT	37
1962: PRIMER ANY COM A CORRESPONSAL	
1. Una creu a sa Cova Negra.....	41
2. Censura parroquial.....	41
3. El Cafè del Recreo	42
4. Escola de sa Torre.....	44
5. El Club Ciclista Capdeperí	44
6. Primers equips de bàsquet i futbol	45
1963: UN CENTENARI AL POBLE I CINEMA A VOLER	
1. <i>Búsqueme a esa chica</i>	46
2. L'amo en Joan Mascaró, centenari.....	47
3. Cinema d'estiu a Cala Rajada	48
4. <i>La mujer de paja</i>	49
1964: CRÒNIQUES VILATANES I COSTUMISTES	
1. Amanida de notícies de caire social	51
2. La Diada de l'Àngel reviu.....	52
3. Els festivals de Francisca <i>Cetra</i> s'extingeixen	53
4. Visitants d'altres latituds	54
5. Círculo Recreativo al Bar Nou	55
6. El Rosari de l'Aurora.....	55
7. Temps de matances	56
1965: EL MÉS DESTACAT D'UN MINSO ANY	
1. Manca de telèfons i millores a telègrafs	57
2. Fàbrica de pell.....	58
3. Els Z-66 de Jaume Moll.....	58
4. L'Escolar de Capdepera-Cala Rajada	59
5. Un auditori dins el castell	59
6. Una «Reina del Turismo» per a Cala Rajada.....	60
1966: EL MUNICIPI ES TRANSFORMA	
1. Inversions i millores municipals	61
2. Captures a la mar i d'altres rècords.....	62

3. Es restaura el santuari del Castell	63
4. Es volen eliminar els femers de les cases	64
5. Grip, fins i tot als metges	64
6. Document Nacional d'Identitat	65
7. I acabam l'any amb un poema	65

1967: UN POBLE UNIT QUE SAP MANIFESTAR-SE

1. Un betlem vivent i els Reis al Castell	66
2. «La noche del miércoles» del CE Escolar	67
3. Visita d'un dia del Negus	67
4. Un carrer per al Dr. Coves, en la seva mort	68
5. Robatoris sacrílegs	68
6. Miss Turisme Cala Rajada	69
7. Nous regidors i acords presos per l'Ajuntament	69
8. Es vendran les nostres platges?	71
9. Cala Agulla	71
10. La policia municipal, a Canyamel?	72

1968: UN PERÍODE PER A LA CULTURA I EL TURISME

1. Premis Ciutat de Palma de poesia	73
2. Codolada i arguments de Sant Antoni	73
3. Primer <i>recordman</i> travessia canal de Menorca	74
4. La nostra costa, gran plató de cinema	75
5. Busqueret i tractoristes	77
6. Turisme, conferència i plena ocupació	77
7. Art i Jovenesa, companyia de teatre	78
8. El futbol es consolida amb Pep Pinya	79
9. Atemptat contra el paisatge	79

1969: ESDEVENIMENTS I SUCCEÏTS POC HABITUALS

1. Els tertulians del Recreo	80
2. Critèrium de pesca submarina	81
3. «Cesta y puntos» de TVE	82
4. L'Apolo XI	82
5. Sant Isidre Llaurador	83
6. Rellu a la Batlia	84
7. S'Auba Club i Martin Luther King	84
8. El descobridor de Marilyn Monroe	85
9. Hivern tenebrós i fred	86
10. <i>Barcarola</i> a cala Agulla	87
11. Primera <i>recordwoman</i> canal Menorca-Mallorca	87
12. El mercant <i>Albatros</i> encalla a cala Mesquida	88
13. Aigua a ses Pedreres i as Carregador	89

14. Un miracle al Castell?	90
15. La central telefònica tindrà un milenar de línies.....	91

1970: 365 DIES DENSOS EN NOTÍCIES

1. Innovacions a les Coves: llum i so	92
2. Santa Catalina Thomàs al Carregador	93
3. Felio Morey Amengual.....	93
4. Curiosa troballa d'un passaport	94
5. I Trofeu Futbol Capdepera-Cala Rajada	95
6. Millores al Far de Capdepera	96
7. Miquel Esteva: medalla al treball.....	97
8. «Homenaje a la Vejez».....	98
9. Roda de premsa del primer any del batle Fuster.....	99
10. Un carrer per al vicari Tafona.....	101
11. Apogeu hípic.....	102
12. Dues tonyines que, juntes, pesaren 400 quilos	102
13. Nova comunitat de regants del Torrent de Canyamel.....	103
14. Llorenç Lliteres escriu i edita l'obra <i>Torre de Canyamel</i>	103

1971: EDUCACIÓ, TEATRE, ESPORTS I GREUS SUCCÈITS

1. Recordances gabellines: Miquel <i>Pil-litu</i>	104
2. Cafè teatre amb obres de grans autors	105
3. Capdepera estrena amb joia l'escola de s'Alzinar	106
4. El <i>Tanit</i> i el <i>Pescador</i>	107
5. Un any de captures fora mida	107
6. Marihuana <i>Made in Capdepera</i>	108
7. Cau dins un forn de calç i mor	109
8. Vuit obrers arrossegats per la mala mar: 2 de morts.....	109
9. Noces d'or del convent de monges de Cala Rajada	110
10. Pasqual Pons, esportista exemplar.....	111
11. La filla i els néts de Franco al tir al colomí	112
12. Travessia en piragua, Mallorca-Menorca.....	112
13. Encontre internacional de púgils.....	113
14. Nova travessia, nedant, Menorca-Mallorca	114
15. Albertí-Tous-Loshuertos: noves creacions literàries.....	114

1972: PESCADORS, LA MAR, LA SALA, ESPORTS

1. Un heliport i un aeroport?	115
2. Un quilòmetre de port esportiu a Canyamel	115
3. Walter Bloch mor a Cala Rajada	116
4. Es Murtar, distingit petita explotació agrícola	116
5. Dofí femella capturat a Cala Rajada.....	117
6. Inauguració de 40 habitatges per a pescadors	117

7. Els detergents fan desaparèixer les llagostes	118
8. El ministre d'obres públiques inaugura el <i>Menorca</i>	118
9. Les dues primeres entitats bancàries de Cala Rajada	119
10. Succèits, incendis i crònica negra	120
11. Cent setanta nins al menjador del Col·legi s'Alzinar	122
12. Destacades novetats al si del CE Escolar	123
13. A la plaça del Sitjar, ordenació de 3 nous capellans	124
14. Un milió i mig d'estades turístiques	125
15. Any prolífic en realitzacions municipals	126
16. L'aigua del Carregador, assumpte candent	127
17. Inusitada «volta a Europa» amb un Citroën de 1920	128

1973: L'ANY QUE VAIG PASSAR PER LA VICARIA

1. Línia elèctrica submarina Mallorca-Menorca	129
2. Transports furtius d'arena fan malbé el Munt Gros	130
3. Hogar del Marino i nova junta rectora de la Confraria de Pescadors	130
4. Primer Certamen Provincial de Cinema Amateur	131
5. Nova directiva Club s'Auba i Premis Verge del Carme	132
6. Font de sa Cala estrena depuradora	133
7. Miscel·lània de minúscules notícies i curiositats	133
8. El reglament de l'Escolar, actualitat	136
9. Benedicció del nou temple de Canyamel	137
10. Jaume Mercant, «el millor pintor de la seva època»	137
11. Abastiment d'aigües i sanejament de Cala Rajada	138

1974: DE FAMOSOS, D'HOMENATGES, DE FENÒMENS I POLÍTICS

1. Pere Flaquer <i>Es Saig</i> i Jaume Vaquer <i>de Cas Secretari</i> es jubilen	139
2. Un gimnàs a s'Escola Nova (s'Alzinar)	140
3. Club Nàutic i Poliesportiu als Provençals	140
4. Correguda de vedells en improvisada plaça de toros	141
5. Estrany fenomen lluminós al cel	142
6. Felipe Cardiel dimiteix com a president de l'Escolar	142
7. Desfilada de famosos a les sales de festa	143
8. Canvis a les parròquies del terme	144
9. 853.000 estades turístiques i 105 indústries d'hostatge	145
10. 29 anys de l'única biblioteca i homenatge a Miquel <i>Coix</i>	146
11. Singular conjunt arqueològic en Els Tres Putxets	147
12. Impressionant mural de Llimós al Palau March	147
13. Renovació de la Corporació Municipal	148
14. II Certamen Provincial de Cinema Amateur	148
15. Associació Local de corresponsals de premsa	149
16. Escala accidental i accidentada d'un veler amb bandera panamenya	150

1975: FESTES D'ESTIU DESTACADES I CANVI A LA SALA

1. Es Patró Biel, centenari	151
2. Gala en benefici dels damnificats de Guatemala.....	152
3. III Certamen Provincial de Cinema Amateur.....	153
4. Mininoticiari turístic.....	153
5. Julio Iglesias, Marujita Díaz, els Franco, Isabel Preysler, etc... ..	154
6. Polèmica formació del Consell Econòmic i Social.....	155
7. Calabruixada i desbordament de torrents.....	156
8. L'Escolar vol ascendir de categoria i renova la directiva	157
9. La mancança de metges crea debat.....	159
10. Ha mort el pare Feliu Morey Amengual, als 105 anys.....	159
11. El darrer dels sis anys de batle de Jaume Fuster Massanet	160
12. Bartomeu Flaquer Moll, nou batle de Capdepera.....	162

1976: DE SINDICALISTES, MÚSICS, APOTECARIS, CINÈFILS
I D'ALTRES HERBES...

1. Eleccions sindicals: canvis polèmics.....	166
2. Inauguració de la Casa del Mar i solar	167
3. Una llagosta gegant i profusió de calamars	168
4. Festa de Santa Catalina Thomàs en es Carregador	169
5. S'Alzinar: gimnàs de 5 milions i nou president	169
6. Música, concerts, municipalització de la banda	170
7. Controvèrsia veïnal per les apotecaries	171
8. Seiba, un ca amb pensió vitalícia.....	172
9. Antoni Colom Adrover, un nou centenari gabellí.....	172
10. Un equip de futbol a Cala Rajada?.....	173
11. Festes banyades i esports a balquena.....	174
12. Comissió proteulada i orgue parroquial	176
13. Rajada d'Argent per al certamen de Cine Amateur 76	176
14. Pel·lícules que desapareixen.....	177
15. Certamen 76.....	178

1976/1977: ANYS DE BATLIA CONFLICTIVA

1. Polítics, funcionaris i veïnats esgardissats.....	179
2. Designacions i acords municipals.....	179
3. Absències i suspensions	181
4. Crisi interna i expedient.....	182
5. Tensió municipal.....	182
6. Col·legis de secretaris i funcionaris	184
7. Querella	184
8. José María Gil Robles	185
9. Mar de fons	186
10. Un polvorí	187

11. Llicència temporal al batle	188
12. Acusacions	189
13. Suspensió i cessament	190

1977: VARIAT VENTALL DE NOTÍCIES DE TOTA MENA

1. Servei d'Informació de la Guàrdia Civil	191
2. Mestre Vicenç Nadal es jubila	192
3. Pere Fuster, medalla al mèrit social	193
4. Segon port pesquer de Balears	193
5. Cita gastronòmica de plats regionals	194
6. Cor Parroquial, sa Gavella, Església 77	194
7. Art, cultura, exposicions, conferències	195
8. Mal ambient prefestival Nacional de Cinema	197
9. Mostra Nacional de Cinema Independent 1977, amb televisió inclosa	198
10. Pressupost, pel·lícules i censura	199
11. <i>Cavall Fort</i> guanya la Rajada d'Argent	199
12. El darrer bou construït a na Ferradura	200
13. Problemes i enfrontaments entre taxistes	201
14. Inauguració de la Creu Roja local	202
15. Mor Konrad Liesegang, <i>es Poeta</i>	202
16. Fundació de l'Esportiu Cala Rajada de Futbol	203
17. De cans, medalles, aparcaments i ous	204

1978: EL DARRER ANY DE LA MEVA PRIMERA ETAPA

1. Les Coves: àlbum de visitants il·lustrats	205
2. D'altres denominacions	206
3. L'Àlbum: el més destacat	207
4. A sa Torre de Canyamel es fabricava sucre	208
5. Primera dona centenària: Magdalena Orpí Terrasa	208
6. Mogudes polítiques preelectorals	210

Conclusió: hora de descansar	213
------------------------------------	-----

PRÒLEG ALS LECTORS D'AHIR

El matrimoni Canaan, els Senyors d'Ahir, vengueren l'hotel Castillo i anaren a viure a Cascais l'any 1965; aleshores Bartomeu Melis i Melis passà a ser el cronista de la vila. Donà testimoni, amb els seus articles periodístics, de l'etapa de la Gran Transformació Gabellina que aquí tenim arreplegats en forma de llibre.

La primera notícia sobre la que informà, érem a l'any 1962, fou la col·locació d'una creu de fusta de nou metres d'envergadura a sa Cova Negre que un devastador i premonitori incendi calcina pocs anys després, essent substituïda amb el temps per un símbol més escaient amb els nous valors tecno de la societat gabellina: un ràdio far construït amb ciment armat. I la darrera, del 1978, ens informà que, després de 41 anys, l'Agrupació Socialista local reobrí les seves portes al carrer del Llum on abans hi hagué un centre republicà: gira el món i torna al Born!

Som al període MiM (del Més i Més, en la seva fórmula matemàtica: M^m) comtat per Meyme (Melis y Melis, matemàticament: M^2). De quan passàrem d'anar a Ciutat amb la camiona dels Terres o en tren a tenir automòbil. De quan solament els més pudents tenien un aparell de ràdio als transistors japonesos; d'haver-hi quatre gramoles a que tots els adolescents tinguessin toca disc propi. De quan l'oncle Miquel «Verger» es passejava els estius amb un carro repartint barres de gel a tenir frigorífic. De quan passàrem d'anar a l'excusat al bany. A nivell col·lectiu passàrem de les escoles del dalt de La Palmera i de damunt el bar Diego a les de s'Alzinar i s'Auba. A fer feina majoritàriament al sector turístic. De quan passàrem de la repressió sexual nacionalcatòlica al topless. Del trànsit de la dic-

tadura a la democràcia. De la construcció de les xarxes de clavegueram i del poliesportiu es Figueral i de *tutti quanti* i que trobareu ben espinzellat a les planes que segueixen.

Però, el que de veres importa no és el munt d'*odradeks* que ara gaudim i abans no, sinó la transformació de l'home en una pròtesi de la societat tecnocientífica i l'assumpció, amb convenciment i alegria, que la utilitat de l'home rau en produir necessitats i consumir necessitats amb el perill de convertir-se en element prescindible en el cas de no seguir, a pas de marxa, els dictats de la tecnoeconomia que es revela al món, en el moment de la publicació del llibre, baix la forma de mercats financers i demà ja ho veurem. En definitiva, el llibre és un recull de notícies que narren el procés d'entrada, i a fe que ho feren per la porta gran!, dels gabellins i calarajaders a la modernitat.

Així que les cròniques «MeyMe» són les últimes anotacions escrites en la frontera entre la història i el futur que dura per sempre més. És el darrer homenatge que els gabellins es dediquen a si mateixos abans d'abandonar-la definitivament (encara que això ells no ho saberen mai). De l'autor, gran afeccionat al cinema, podríem dir, en el cas que volguéssim homenatjar-lo, que va esser un Últim Mohicà.

A partir d'aquí la tecnociència és el motor mòbil universal que permet la subsistència de l'espècie humana, això implica alguns canvis que els homes s'esforçaren en comprendre i adaptar-s'hi.

El turisme continuà essent el manteniment material del poble; però sota uns altres principis, perquè l'economia tècnica de mercat ha aconseguit escurçar al mínim el temps d'espera entre el producte acabat, quan s'inicia el procés productiu, i el moment posterior del consum de la mercaderia, fins hi tot fent-los coincidir en alguns casos, amb la conseqüència fabulosa de fer viure la vida viscuda en un espai-temps efímer. D'altra banda, les empreses dedicades a la producció de necessitats han evolucionat moltíssim i poc tenen a veure amb el màrqueting d'èpoques històriques, revolucionant les polítiques d'oferta. El concepte de «destrucció creativa», si bé teo-

ritzat a mitjans segle xx, es desenvolupà a gran escala als voltats del canvi de segle obrint possibilitats de negoci insospitades fins llavors. I tot sota la nova divisió internacional del treball sorgida de la Gran Recessió, en la primera dècada del segle xxi, que capgirà la distribució de les zones productives i de consum i les corresponents distribucions de rendes personals, sectorials i regionals.

Així que els gabellins s'esmerçaren en crear noves necessitats turístiques destinades a captar potencials clients i, com no podia esser d'altra manera, s'inicià un llarg procés de prova i assaig. Per exemple, s'estudià la possibilitat que les aigües de la platja de Son Moll anessin canviant de color al llarg de la jornada laboral dels banyistes (consultau: www.pigment-printing.com/es/hand-pigment-3.html). D'habilitar un Jardí Etern, «Sweet Dreams», al puig Seguer (consultau: *Cap Vermell*, núm. 117-118, octubre-novembre, 1990). D'instal·lar a la platja de l'Agulla un tobogan de 1.427 metres amb un pendent mitjà del 13,48% i amb capacitat a l'ensem per a dotze usuaris (consultau: www.fibrart.com.mx i/o aquakita.mx). De construir un hotel submarí (consultau: Matas-Calatrava). De donar forma al parc temàtic horterà més gran del món (consultau: *El Mundo de Baleares* de 20/10/2010, pàg. 13). De dotar d'acompanyament acústic la platja de l'Agulla, el pinar que l'envolta fins arribar a sa Mesquida i enllaçar-lo amb el parc natural de Llevant, consistent en una xarxa d'altaveus que emetrien cunyes publicitàries interrompudes per música de consum. Un primer experiment d'aquest tipus tingué lloc a Washington Mountain localitzat a la societat més avançada a les acaballes de l'era històrica, EUA (consultau: Alfred Hitchcock: *Con la muerte en los talones*). De captar turisme rosa (consultau: coordenades temporals, 14-05-2011; coordenades espacials, plaça dels Pins), etc. També es canviaven el noms a les coses, puix la Neollengua s'havia teoritzat al 1984, i així intentaren baratar el nom del poble pel de Firstsun.

Mentre aquestes provatures tenien lloc començaren a organitzar-se viatges radioactius a Txernòbil en una combinació exemplar

d'iniciatives culturals, empresarials i públiques. Primer, distints artistes pintaren les façanes de la ciutat fantasma de Pripyat, després començaren a aparèixer els primers turistes que aviat foren enquadrats en els medis de transport de masses humanes, més endavant la Sra. Helen Clark, alta funcionària de la ONU en el programa PNUD (Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament), visità la zona i digué que el turisme podia ser «una excel·lent oportunitat per augmentar la consciència de la tragèdia i la importància de la seguretat nuclear». Una interessant font d'ingressos a la que el govern ucraïnès, aprofitant l'espectacle d'exaltació de masses telespectadores-esportives de l'Eurocopa del 2012, donà embranzida patrocinant el primer parc temàtic nuclear.

Si m'he estès en l'exemple de Txernòbil és perquè és el paradigma de la nova manera en què treballem en el futur. Un mostra llampanant de «destrucció creativa», de tecnocologia, de reciclatge, de sostenibilitat i de creació de necessitats amb base tecnològica. Avui moneda corrent, però de difícil comprensió per a l'home d'ahir.

De fet, feia una mica de neguit veure als homes de frontera, educats en temps històrics, bellugar-se intentant trobar respostes correctes abans de convertir-se en material de rebuig. Com si unes quantes tones d'arena en una platja (solució històrica) garantís la supervivència del negoci turístic en una tecno-societat-virtual progressada. Per no parlar de l'organització de masses mòbils utilitzada per aconseguir permís per amuntegar arena, més propi dels proletaris del segle XIX (una classe social extinta) que de l'era soluble-instantània, publicitada, ja aleshores, pel Cola-Cao, malbaratant un recurs tan escàs i car com és l'energia que desprèn la matèria prima humana.

De tot plegat, en Meyme n'estava al pare, el seu *modus operandi* era cobrir la notícia, anar-se'n a ca seva, redactar-la, enviar-la a Ciutat; allí s'imprimia en paper i es remetia de nou al poble. Entre la producció de la notícia i el seu consum per part dels protagonistes i veïnats podia passar tranquil·lament una setmana, set dies! Ens estalviarem comparacions sagnants amb la situació actual, en què la

redacció mateixa de la notícia ja és notícia i es difon instantàniament per la xarxa per a ser consumida per cents de milions d'usuaris.

Es fa imprescindible acusar als editorialistes del llibre que dificultaren, amb gran perill per a la població circumdant, l'esclat del progrés. No comprenien que la tecnociència havia vingut per a quedar-se, desconeixien que la supervivència de l'espècie depèn de la tecnosocietat i proposaven uns programes de l'era històrica que el model Txernòbil feia intransitables. Educats, o millor dit, mal educats en principis obsolets, no processaven que el viatge del progrés havia arribat al seu destí, que ja eren al futur; que a l'era de la socioeconomia-tècnico-científica de mercat tot el que tècnicament es pot fer s'acaba fent i que el que es pot fer es defineix com tot allò susceptible de produir beneficis monetaris. La multiplicació dels pans i els peixos a la manera científica, com si diguéssim. Aquest llibre, el que el lector d'ahir té entre les seves mans, és perillósíssim i convé llegir-lo protegit amb armadures, protectors i escuts espirituals adequats:

I com fos que romancejava, els joves l'agafaren per la mà, i també la seva muller i les seves dues filles, per la pietat que Jahveh tenia d'ell. Els feren sortir i dugueren a fora de la ciutat. Mentre els portaven fora un d'ells digué: Salva't per la teva vida! No miris darrera teu ni t'aturis en tota la plana. Fuig a la muntanya perquè no siguis atrapat.

Però la muller de Lot mirà enrere i es tornà una columna de sal.

A partir d'aquí és responsabilitat del lector continuar girant fulles i córrer el perill de convertir-se en muller de Lot, que és com anomena la Bíblia els progressistes retardataris.

Els lectors del present es trobaran amb un escrit introductori quasi bé incompreensible avui en dia. I és que en temps primer es formaven unes categories professionals de capital humà totalment superflues, avui desaparegudes gràcies a la genial combinació de fracàs escolar i Pla Bolonya, que es dedicaven a racionalitzar a poste-

riori els comportaments de les unitats productives-consumidores en un intent, sempre fracassat, de donar sentit a les seves conductes i d'adaptar-les socialment. Una tècnica tosca de conformació de masses avui en dia superada, si bé imprescindible pels lectors d'ahir.

La introducció que acompanya aquests articles periodístics n'és un exemple de tals pràctiques. Escrit per un doctor en sociologia i professor en el Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB, Joan Amer i Fernàndez, féu un completíssim i acurat anàlisi acadèmica de les transformacions que tingueren lloc a Mallorca, i per descomptat a Capdepera, al llarg de la segona meitat del segle xx que serveix de teló de fons indispensable per capir cabalment les cròniques Meyme.

Ilucià rinyon

Mes de Maria 2011

ELS IMPACTES SOCIALS DEL TURISME DE MASSES: CAPDEPERA I CALA RAJADA COM A PARADIGMA¹

Introducció

El desenvolupament turístic de masses de Capdepera i Cala Rajada constitueix un excel·lent exemple i mirall del que succeeix a distints racons de Balears a les dècades dels seixanta i setanta del segle passat. Esdevé també un laboratori d'un procés que tindrà lloc a distints llocs del litoral de l'Estat espanyol i de la Mediterrània europea. Estam parlant d'una societat gabellina principalment rural i agrària que en escassament dues dècades experimenta una transició cap a una societat turística i de serveis. Amb el relat proper des de la premsa forana podem acostar-nos a les transformacions socials que acompanyen aquest procés turístic. En aquest sentit, les cròniques de *Meyme* recollides en el llibre constitueixen un testimoni excel·lent de la modernització social i econòmica de Capdepera i Cala Rajada.

El present capítol té com a objectiu emmarcar els canvis socials narrats en les cròniques, en un context més general, el de les relacions entre societats locals i turisme de masses. Tractarem d'exposar les principals característiques del turisme de sol i platja i els seus impactes socials: de quines maneres determina el canvi en les societats locals on arriba, com al municipi de Capdepera. D'una banda,

1. L'autor de l'apartat vol manifestar el seu agraïment a Miquel Flaquer per la profusió de documents i materials que li ha facilitat per a la realització d'aquest capítol.

és un paradigma del que succeeix a les petites societats locals que esdevenen turístiques. D'altra banda, les cròniques ens transmeten els canvis de manera propera i esdevenen en si mateixes petits documents sociològics.

L'activitat turística implica viatjar a altres llocs, i això comporta que els turistes tinguin distints tipus d'impacte sobre les societats locals on arriben. Alhora, a través de l'impacte sobre les societats, el turisme esdevé, en major o menor grau, un determinant dels canvis socioculturals. La repercussió que exerceixi el turisme sobre els llocs visitats depèn en part del tipus de turisme que es practiqui —individual, en grup, itinerant, etc.— i del motiu del viatge —cultural, de sol i platja, rural, o d'aventura—, així com el nivell de desenvolupament econòmic del lloc visitat.

Les reflexions apuntades aquí fan referència a uns contextos específics, els de Capdepera i Cala Rajada i l'illa de Mallorca, que presenten dues característiques en l'època dels seixanta i setanta: primer, una creixent dependència econòmica (que esdevé gairebé exclusiva) de l'activitat turística, i, segon, un ritme de canvi molt ràpid, tant econòmic com social. Aquesta transformació accelerada queda ben il·lustrada a les cròniques i també al llibre *Senyor ahir* d'Aurelia Caanan.

La forma dominant del turisme de masses internacional és el turisme de sol i platja. Capdepera i Cala Rajada reuneix les condicions de clima i litoral apropiat per a les poblacions nord-europees que cerquen sol i platja. Bona part de les experiències turístiques a Capdepera i Cala Rajada i a l'illa es poden explicar amb les tres S's angleses: *sun, sand and sea* (sol, arena i platja). A més, és important el factor de proximitat: l'illa es troba a poques hores de vol dels principals centres urbans del nord d'Europa (Pearce, 1987; Picornell, 1989; Shaw i Williams, 1994).

El turisme de masses de sol i platja a escala europea neix després de la Segona Guerra Mundial per la conjunció d'una sèrie de factors, dels quals destaquen: 1) un relatiu benestar i l'extensió de

les vacances laborals a capes cada vegada més amples de gent de zones urbanes de distints països d'Europa, especialment de Gran Bretanya i Alemanya; 2) el desenvolupament, a la primera meitat de la dècada de 1950, d'una indústria turística, principalment majoristes, que preparen viatges organitzats, on s'inclou el bitllet d'avió, l'allotjament i a vegades també excursions, de manera que el turista-client no s'ha de preocupar de res, i 3) una flota d'avions militars disponibles després de la Segona Guerra Mundial.

El pla d'estabilització econòmica (1959) de la dictadura franquista juga un paper catalitzador, conjuntament amb els factors esmentats a dalt, en l'arribada i expansió del turisme de masses a Mallorca i l'Estat espanyol. El pla és un projecte de liberalització que es proposa l'obertura de l'economia a l'exterior, el control de l'augment de preus i la recuperació de la balança pressupostària (Delgado i Jiménez, 2001). Impulsa un procés de creixement econòmic sense precedents a l'Estat. L'obertura de l'economia a l'exterior comporta una pujada espectacular del turisme, amb la consegüent entrada de divises estrangeres, i, alhora, l'activitat turística és impulsada com a instrument de legitimació política.

Els impactes socioculturals

L'activitat turística participa i determina el procés de modernització a les societats locals on és important, com Capdepera i Cala Rajada. El turisme, principalment com a desenvolupament econòmic, és molt important per a la modernització d'aquestes societats. El turisme *contribueix* a canvis en les formes de vida, els sistemes de valors, el comportament individual, les relacions familiars, els estils de vida col·lectius, la conducta moral, les cerimònies tradicionals, etc. En qualsevol cas, la transformació social no és només fruit del turisme, també hem de tenir present altres factors que intervenen en aquella època: és el cas, entre d'altres, de la progressiva universalització de l'educació i de la important penetració del mitjans de

comunicació. Aquesta penetració, especialment del cinema i la televisió, surt recollida en les cròniques de *Meyme*. A continuació es descriuen els principals impactes socioculturals de les dues primeres dècades de desenvolupament turístic, com són els impactes sobre la família, la religiositat, la vida nocturna, les relacions intergeneracionals, els usos i costums tradicionals, entre d'altres.

L'efecte exemple

Un dels impactes del turisme més visibles i comuns és la introducció de valors i tipus de vida aliens a societats relativament tradicionals o aïllades. Determinats sectors de la població de Mallorca (principalment aquells implicats en el sector turístic) comencen a adaptar i canviar els seus valors i modes de comportament, sovint en un intent d'imitar els comportaments dels turistes, en un procés conegut per *efecte exemple* o *demonstration effect*.

Als anys seixanta, els turistes demostraven uns nivells d'afluència i despesa per sobre de les possibilitats dels locals, a través dels seus estils de roba o el seu nivell de consum. *L'efecte exemple* es manifesta en les primeres etapes del turisme de masses amb gent de Mallorca adoptant models occidentals de vestimenta i essent indulgents respecte les noves conductes allunyades dels valors tradicionals. Això comportà una certa *ruptura generacional* o polarització entre generacions joves i adultes. També esdevé un dels motius pels quals una part dels residents es decideixen a treballar en el turisme. Per últim, *l'efecte exemple* pot comportar que els residents adoptin estereotips envers els turistes basats en les conductes d'aquests darrers quan estan de vacances (cal tenir present que aquestes conductes són fruit d'uns dies on fugen del dia a dia i trenquen amb la norma).

Turisme versus tradició i religiositat

Els canvis comportamentals, la modificació de valors i conviccions s'estandarditzen i s'acomoden a ritmes diferents dels tradicionals. Molts d'aquests valors i comportaments, tradicionalment reconeguts, ara es discuteixen i desapareixen progressivament per ser incompatibles amb la pràctica diària. Hi ha grans canvis en les formes de vestir. En conjunt, la relació amb els turistes en els seixanta comporta actituds més tolerants i permissives.

El turisme suposa un canvi en els costums, valors i moral de les societats receptores, que es transformen, per exemple, en societats menys religioses, en el sentit de l'abandó del culte tradicional per part d'amplis sectors de la població. Les morals tradicionals sofriren un fort xoc quan s'enfrontaren a comportaments com el nudisme, el *top-less* o el hippisme.

Turisme i noves formes de sexualitat: els «picadors»

La figura de l'anomenat *picador* es pot estereotipar amb el que els manuals d'estudis d'impacte social del turisme en diuen la *beach-boy syndrome*. La historiadora Margalida Pujals caracteritza el *picador* mallorquí de la següent manera: «Joves de Palma i la Part Forana que aprofitaren l'arribada de dones estrangeres amb costums més moderns i més liberals per iniciar-se en l'àmbit de les relacions sexuals» (Pujals, 2002: 208). Els *picadors* són durant els anys seixanta i setanta un element característic de les zones turístiques. En aquell temps, bona part de les joves mallorquines estaven molt condicionades per la moral tradicional i la religió (Morlà, 2001; Picornell, 1989; Pujals, 2002; Soler, 1998). Llibres com el de Toni Morlà (2001), *Memòries d'un brusquer*, i el de Miguel Soler (1998), *Ayer cuando éramos jóvenes*, expliquen en primera persona aquest fenomen dels *picadors*.

Canvis en l'oci i la vida nocturna

Els turistes de sol i platja entenen sovint els llocs on viatgen com a espais de transgressió. Això comporta noves formes d'oci i vida nocturna que comporten un contrast rellevant amb les costums d'una Mallorca que sortia de la postguerra i estava sota una dictadura. Les zones costaneres esdevenen espais liminals i Capdepera i Cala Rajada en són un bon exemple. En els seixanta i setanta, abunden els locals d'espectacles, les sales de festa i les discoteques al municipi. La relació d'aquests locals és recollida per Pujals (2002), a partir de la consulta dels arxius del Govern Civil (en parèntesi s'indiquen els anys que cada local va tenir llicència i en el llistat també s'inclou qualche hotel que tenia permís per fer espectacles): Gili Club (1969-1976 i 1977-1981), Balibu (1966-1984), Caballito Blanco (1971-1982), Discoteca Ibiza (1977-1985), Negresco (1958-1980), Dormund (1975-1984), i Discoteca Bananas (1974-1983). D'altra banda, *Meyme* enumera en una de les cròniques de 1974 les sales de festa i discoteques del moment: Búffalo, Xiroi, Mannix, Bolero, Poppins, El Patio, Serpens..., també comenta la propera obertura d'altres. En aquestes sales abunden els concerts i els concursos de *misses*, explica el cronista.

Lligat amb les noves formes d'oci, es visualitzen comportaments que en ocasions xoquen amb les autoritats. A les cròniques de *Meyme* es recullen les detencions per conreu de marihuana (veure cròniques de 1971 i 1977) i per homosexualitat (1973), perseguida pel franquisme.

Canvis en els rols de les dones en relació al treball

El turisme demanda mà d'obra, per això les dones s'incorporen massivament al mercat de treball remunerat. Les oportunitats laborals oferides pel turisme han afavorit la reducció de la dependència

econòmica en la família. A moltes societats tradicionals, com la societat preturística de Balears, els rols de les dones, particularment les més joves, són definits per restriccions socials, econòmiques i religioses. Això queda molt ben recollit a la novel·la *39 a l'ombra* d'Antònia Vicens.

Canvis en l'estructura social o de la comunitat

El desenvolupament econòmic basat en el turisme té unes conseqüències específiques en l'estructura social. La possibilitat d'una ocupació, però també la il·lusió de conèixer turistes estrangers/es porta a molts joves a treballar a les zones turístiques. A Balears, aquests factors, bàsicament el de la possibilitat d'ocupació, catalitzen la migració rural-urbana i comporten que les zones rurals tenguin molt poca gent jove que continuï en l'agricultura. També apareix una nova classe econòmica turística: dintre de la qual l'empresariat hotel·ler n'és l'actor principal.

Turisme i família

Un dels efectes més importants sobre la societat illenca és la modificació de la relació familiar. Això comporta canvis en actituds de tipus sexual, religiós, consumista i, en definitiva, una liberalització a diferents escales de la vida. Especialment els joves i les dones surten afavorides pel desenvolupament turístic. Els joves poden sortir del clan familiar, gràcies al turisme, que ajuda a promoure els primers conflictes generacionals. Per a les dones, els llocs de feina que el turisme ofereix els permet allunyar-se de les tuteles tradicionals, encara que constitueixen una de les forces de treball més explotades. El turisme permet l'entrada del salari dins les famílies i aquestes deixen de ser unitats tancades de producció i de consum. Per últim, si l'antiga organització familiar es basava en la cohabitació d'algunes generacions en una mateixa casa per a salvar la integritat del patri-

moni i la seva existència, ara els membres més joves renuncien a l'agricultura abandonant la casa; amb aquest fet la família gran és substituïda per una altra de més petita.

Turisme i política

El turisme també impacta en la manera de fer política. El rol polític dels ajuntaments franquistes i la seva confluència amb els interessos empresarials és molt important en el procés de desenvolupament turístic. L'ajuntament de Capdepera no és aliè a aquest procés. Menció especial mereix el conflicte polític a l'ajuntament durant la batlia de Bartomeu Flaquer (1975-1977), fet que *Meyme* comenta amb profusió a les cròniques. Si després de la trepidant narració de *Meyme*, qualcú té ganes de saber més sobre el tema, es recomana consultar també les dues versions dels fets que surten a les publicacions de Román Piña (2009) i Santiago Miró (1978).

Els determinants de les relacions turisme-societat a Capdepera i Cala Rajada

Cada societat turística requereix un estudi específic, perquè les relacions turisme-societat i els seus determinants són múltiples i diversos. L'estudi ha de comprendre un anàlisi detallada i descriptiva de les relacions. Els determinants que s'apunten són els que es consideren principals per al cas de Capdepera i Cala Rajada:

1) La importància de la indústria turística

A les poblacions, amb una economia diversificada, on el turisme és una més de les activitats econòmiques, entre d'altres, els impactes del turisme seran més dèbils i menys estesos que en una població on el turisme és la indústria principal. En el cas que ens ocupa, les activitats prèvies a l'esclat del turisme de massa són varia-

des: hi havia agricultura, pesca, indústria de la llata, contraban, i un incipient turisme a petita escala (diferent del de masses). Aquestes activitats perdran rellevància amb l'arribada de la nova activitat econòmica.

2) La dimensió i l'estadi de desenvolupament de la indústria turística

Les destinacions consolidades tindran menys impacte del turisme (l'impacte social del turisme a Capdepera i Cala Rajada no és el mateix ara que a la dècada de 1960). Un lloc pot voler canviar el seu tipus de turisme i indústria turística per mantenir-ne els beneficis econòmics i, alhora, minimitzar els impactes socials.

3) Els principals objectius de l'experiència turística per part dels visitants, així com els principals objectius per part dels residents en desenvolupar aquesta activitat

Els viatgers independents, o exploradors, que són pocs i volen conèixer la cultura del lloc –n'hi ha a Capdepera i Cala Rajada especialment abans del *boom* turístic, veure el cas d'Aurelia Caa-nan, autora del llibre *Senyor Ahir*–, poden tenir menys impacte que grans quantitats de turistes de masses, que volen tenir les mateixes comoditats que tenen a casa. En algunes circumstàncies, com el turisme que visita comunitats indígenes a països del Sud, un viatger-explorador pot tenir un impacte molt fort en una comunitat relativament aïllada. En canvi, molts de turistes en una destinació consolidada poden tenir un impacte social i cultural poc significatiu en la societat receptora (Mowforth i Munt, 2003). És el cas del turisme 18-30, motivat per l'oci nocturn, concentrat a zones turístiques com Magalluf, s'Arenal/Platja de Palma o Sant Antoni de Portmany a Eivissa.

Capdepera i Cala Rajada (a la dècada dels seixanta i fins a l'actualitat), com els altres destins mediterranis de sol i platja, és promocionada i *viscuda* com a espai de transgressió, de ruptura amb la vida quotidiana, on prendre el sol i l'oci nocturn ocupen llocs rellevants. El turista *s'escapa de* més que *viatja a*: El turista *s'escapa de* les ciutats industrials i del clima del nord d'Europa, més que *viatja a* una illa mediterrània (viatjar allà per conèixer el lloc).

Actualment també hi ha altres tipus d'experiència turística com el turisme residencial, el turisme de golf, l'agroturisme, el turisme rural o el cicloturisme.

Per últim, els objectius de l'activitat turística per part dels residents són bàsicament econòmics.

4) *Les connotacions espacials i temporals de l'activitat turística*

El turisme de masses de sol i platja a Capdepera i Cala Rajada és una activitat que es caracteritza per la seva concentració en el temps i l'espai. La concentració en el temps és entre els mesos de maig i setembre, i especialment al juliol i agost, perquè són els mesos de més sol i temperatura, i quan la majoria de turistes tenen vacances. Això genera, un, ocupació estacional, bona part dels hotels estan tancats els mesos de la temporada turística baixa, i, dos, problemes amb la infraestructura, perquè aquesta és sobreutilitzada als mesos *punta* (juliol i agost) i infrautilitzada la resta de l'any. Pel que fa a la concentració a l'espai, la gran majoria dels turistes es troben al litoral, Capdepera i Cala Rajada, tot i que una part, petita, comença a allotjar-se a l'interior del municipi de Capdepera especialment a partir de la segona meitat de la dècada de 1990.

5) *L'organització i estructures de propietat del sector turístic*

Les conseqüències de l'activitat turística sobre la societat local poden ser molt diferents en funció de l'organització del sector turístic.

tic. És especialment rellevant conèixer les estructures de propietat de la indústria turística: majoristes, empreses propietàries dels distints tipus d'allotjament (hotels, apartaments...), i empreses d'activitats turístiques complementàries (cas dels empresaris d'oci nocturn i els de cotxes de lloguer).

L'economia de Capdepera i Cala Rajada dels seixanta i setanta està principalment en mans de decisions externes com els operadors turístics o majoristes (*tour operators*). Per tant, el sector turístic de Capdepera i Cala Rajada ha de ser particularment receptiu a les demandes canviants dels seus clients: els turistes i les empreses –majoristes– que els porten. Un exemple d'això són els continus ajustaments que porta a terme l'empresariat turístic local per reduir costs i mantenir els preus.

Les conseqüències socials i econòmiques de l'activitat turística poden esdevenir molt distintes segons si el sector turístic és un sector principalment organitzat a nivell local, on els individus de la societat receptora siguin els propietaris de la indústria turística, o si aquest sector està controlat per interessos estrangers.

A Capdepera i Cala Rajada els majoristes són principalment estrangers però la indústria hotelera i d'allotjament està sobretot en mans de gent del municipi. Cal matisar, emperò, que a l'inici del desenvolupament turístic, especialment al final de la dècada de 1960, principi de la dècada de 1970, reben capital estranger per construir-los, principalment dels mateixos majoristes interessats en portar turistes a l'illa.

La necessitat d'inversió de capital estranger es produeix en part perquè la dictadura franquista promou el desenvolupament turístic, però no atorga crèdits per a aquest desenvolupament. A més, els bancs espanyols consideren que és una inversió insegura, perquè veuen el turisme com un sector econòmic amb un futur incert (Picornell, 1989). L'excepció dels bancs és el Banco de Crédito Hipotecario que sí dóna crèdits a inversions en turisme (entrevista Miquel Mulet, delegat Banco Crédito Hipotecario a Payeras, 1996).

6) El ritme del desenvolupament turístic

Moltes de les destinacions turístiques, com és el cas de Capdepera i Cala Rajada, experimenten un desenvolupament ràpid i relativament incontrolat. En aquests casos, els impactes socioculturals del turisme poden ser més grans que en destinacions que porten a terme un programa de desenvolupament turístic lent i planificat.

7) El nombre de turistes que visiten un lloc en relació al nombre de la població receptora

La població de dret de Capdepera al 1960 és de 3013 habitants, el 1970 és de 4456 residents i el 1980 ja arriba als 5593 veïnats (Ballester, 2001). Per tant es duplica el nombre en escassament dues dècades.

Pel que fa al número de turistes, és molt difícil obtenir dades desglossades per municipi de les dècades dels seixanta i setanta. En canvi, gràcies a la cortesia del geògraf Ivan Murray (2011), tenim el nombre de places hoteleres d'aquesta època. De 459 places l'any 1950 es passa a 1.963 l'any 1964. Però el bot més significatiu el fa del 1964 al 1973: de 1.963 places a 12.249. Cal tenir en compte que, en el conjunt de l'illa, el període 1967-1972 és el de la pujada turística més important. *Meyme* en una de les cròniques dóna la xifra de 10.173 places hoteleres a l'any 1975, dada que complementa les abans citades. Per últim, de 1973 a 1988, es passa 12.249 a 14.597 places, per tant s'estabilitza (amb una lleugera tendència ascendent) el nombre de places hoteleres. Aquestes dades s'aporten per conèixer l'abast del desenvolupament turístic en relació a la població local, i no es pretén establir cap mena de funció matemàtica entre nombre de places i nombre de residents.

8) *Els efectes del turisme sobre les activitats agrícoles, industrials, comercials i financeres preexistents*

Aquest és un determinant econòmic de les relacions turisme-societat. El desenvolupament turístic comporta la substitució d'un model econòmic agrícola, pesquer,² de contraban³ i amb una certa indústria de la llata,⁴ per un altre model, que s'anomena de *mono-conreu turístic*, centrat en el sector dels serveis. Això comporta en bona part un abandonament de les activitats prèvies i col·labora en el declivi del món rural del municipi.

9) *Les diferències nacionals, culturals, socials i econòmiques entre els turistes i els residents*

Ni turistes ni residents són grups homogenis i en el seu si també hi ha diferències econòmiques, socials, culturals i nacionals.

Per la part dels turistes, bona part dels visitants que arriben a Capdepera i Cala Rajada, provenen d'Alemanya i Gran Bretanya. En referència a l'origen socioeconòmic, la majoria dels turistes són persones de classes treballadores i classes mitjanes-baixes.

Per la part dels residents, amb l'inici del desenvolupament turístic, la societat gabellina experimenta una ràpida transformació per esdevenir una societat de serveis. La transformació inclou una explosió demogràfica: arribada nombrosa d'immigració, bàsicament

2. Es recomana consultar l'obra d'Antoni J. Massanet (edició del 2007) *Vida i costums a Capdepera (1812-1931)* per conèixer millor els inicis i el desenvolupament al segle XIX de l'activitat pesquera al municipi, amb el naixement de Cala Rajada.

3. Per un relat sobre l'activitat del contraban al municipi veure la comunicació de Miquel Flaquer a les Jornades d'Estudis Locals de Capdepera *Jack Bilbo i una Cala Rajada increïble*.

4. Per conèixer la indústria de la llata al municipi és il·lustratiu el capítol 4 «La Palmera» del llibre d'Antoni J. Massanet (2007) abans esmentat.

de zones castellanoparlants de la península, amb Andalusia i Castella-la Manxa com a primers grups durant les dècades dels seixanta i setanta. Entre els pobles de procedència destaquen Jerez de la Frontera, Barcarrota, Arcos de la Frontera, Deifontes i Hinojosa del Valle (Ballester, 2001). Els residents de Capdepera i Cala Rajada passen a ser força heterogenis a nivell social i cultural en escassament dues dècades.

10) L'interès dels governs corresponents en desenvolupar l'activitat turística i de quina forma

La dictadura franquista promociona el turisme de masses, com a instrument per al creixement econòmic, la legitimació política i l'entrada de divises. A escala local, cal destacar que les distintes corporacions municipals donen suport i faciliten el desenvolupament economicoturístic.

11) La capacitat política dels residents per influir en el model econòmic i turístic

Quan comença el desenvolupament turístic, a finals de la dècada de 1950, la gent gabellina, com la resta de la ciutadania de Mallorca i l'Estat espanyol, estan sota una dictadura. Per tant, no poden decidir res de manera democràtica sobre la seva societat, ni incidir en els processos de decisió del desenvolupament turístic.

12) La reflexivitat dels residents sobre el desenvolupament turístic

Capdepera i Cala Rajada experimenta un ràpid ritme de canvi a les dècades dels seixanta i setanta. Tot això determina *reflexivitats*, maneres de pensar, específiques per part dels residents al voltant del ritme de canvi, el tipus de desenvolupament econòmic i turístic i els seus *riscos*. A la dècada dels seixanta, amb l'excepció d'institucions

com l'Església, o sectors molt conservadors que no estiguessin lligats a l'activitat turística, el turisme de sol i platja és rebut amb bons ulls per bona part de la població local, en tant que suposa una via per al desenvolupament i modernització econòmica.

Cloenda

Els impactes del turisme de masses comporten transformacions socials importants quan l'activitat turística és el vehicle de desenvolupament i modernització econòmica. El testimoni històric que constitueixen les cròniques de *Meyme* ens permet conèixer la intrahistòria del fenomen turístic i el canvi social a Capdepera i Cala Rajada. Entenem aquí la intrahistòria com aquell relat de petits esdeveniments i la narració de la quotidianitat que en el cas de *Meyme* ens dóna llum per comprendre un fenomen de calat com és la transformació social que experimenta el municipi en escassament dues dècades.

Joan Amer i Fernàndez

Bibliografia

- BALLESTER, L. (2001) *Estudi social i cultural de Capdepera*. Capdepera: Ajuntament de Capdepera.
- CANAAN, A. (2010) *Senyor Ahir*. Palma: Documenta Balear.
- FLAQUER, M. (2010) *Jack Bilbo i una Cala Rajada increïble*. Ponència presentada a les Jornades d'Estudis Locals de Capdepera.
- GARCÍA DELGADO, J. L.; JIMÉNEZ, J.C. (2001) *Un siglo de España: la economía*. Madrid, Marcial Pons.
- MASSANET, A. (2007) *Vida i costums a Capdepera (1812-1931)*. Palma: Documenta Balear.
- MIRÓ, S. (1978) *Capitalismo y corrupciones municipales*. Barcelona: Ediciones Actuales.
- MORLÀ, T. (2001) *Memòries d'un brusquer*. Palma: Clayton books.

MOWFORTH, M.; MUNT, I. (2003) *Tourism and sustainability*. Londres: Routledge.

MURRAY (2011) «Breu evolució geohistòrica del forjament de la potència turística balear», a: *El metabolisme socioeconòmic i la petjada ecològica de la superpotència turística balear*. Tesi doctoral (en premsa).

PAYERAS, M. (coord.) (1996) *Memòria viva. Mallorca des de la mort de Franco fins avui 1975-1995*. Palma: Promomallorca edicions.

PEARCE, D. (1987) «Spatial patterns of package tourism in Europe», a: *Annals of Tourism Research*, 14: 183-201.

PICORNELL, C. (1989) *Turisme i territori a les Balears*. Tesi doctoral inèdita, Universitat de les Illes Balears.

PIÑA, R. (2009) *De los pasados días: Memorias*. Palma: Lleonard Muntaner.

PUJALS, M. (2002) *Oci als anys seixanta*. Palma: Edicions Cort.

SHAW, G.; WILLIAMS, A. (1994) *Critical issues in Tourism. A Geographical Perspective*. Oxford, Blackwell.

SOLER, M. (1998) *Ayer, cuando éramos jóvenes*. Inca: Ingrama.

FINS AQUÍ HEM ARRIBAT

Encara em costa de creure-ho. Primer fou en Pere qui m'avançà la possibilitat, després en Jaume i en Paco m'ho ratificaren. Finalment, en Miquel ho va confirmar: «Tu, Tomeu, únicament t'has de posar a les nostres ordres i deixar que nosaltres facem el que hem de fer» —em digueren—, «volem publicar un llibre sobre les teves col·laboracions a *Cap Vermell* amb les cròniques dels teus anys de corresponsal de premsa». Ja ho dic, encara és l'hora que no m'ho acab de creure, i no podré fer-ho fins que no tenguí un exemplar entre les mans.

Vull donar les gràcies, per tant, a l'Associació Cultural Cap Vermell, al seus dirigents i membres, i també a Edicions Documenta Balear. A tots el que heu cregut en mi i us han agradat els meus textos periodístics vessats durant la meva primera etapa de setze anys a la revista *Cort* i al *Diario de Mallorca*.

Elaborar un arxiu de 6.600 informacions, traduïdes en notícies, entrevistes i reportatges referits tots ells al municipi de Capdepera, escrits durant 32 anys de la meva vida —la primera etapa, de 1962 a 1978 (a què es refereix aquest llibre) i la segona, després de deu anys d'inactivitat en aquest camp, de 1988 a 2004—, fou per a mi un plaer, mitjançant el qual he pogut fruit i reviure multitud de situacions, esdeveniments, moments dolços (i no tant), que tot sumat m'ha suposat, talment, poder, en part, retornar al passat, al temps de la meva joventut.

Girant l'ullada cap enrere no pot abastar-ho tot, ni molt manco. Per això s'ha escollit un reduït nombre de notícies, les més destacades o atractives i que puguin captar l'atenció del lector, el qual —de ser gabellí— també podrà reviure fets i situacions d'antany, extrets

tots ells d'entre les 3.000 cròniques que corresponen al meu primer període com a corresponsal de premsa.

Qui foren els responsables d'aquesta dedicació durant trenta-dos anys al periodisme? Doncs, als meus primerencs 17 anys, els mestres d'escola Joan Llull, Miquel Moll i Antoni Flaquer *Solleric*. Ells m'empenyeren perquè, durant les vacances d'estiu –per desconectar de l'estudi de l'assignatura de matemàtiques, que havia suspès durant el curs–, enviàs redaccions sobre l'actualitat del poble a la revista quinzenal *Cort*, de Ciutat. Així aconseguiren que s'arrelàs dintre meu el *cuquet* de l'afecció literària. Dos anys més tard, en ple servei militar, vaig respondre a la convidada de Joan Llull i Vicenç Nadal a iniciar-me com a col·laborador d'ambdós a les corresponsalies de Capdepera i Cala Rajada al *Diario de Mallorca*. I ja, als 21 anys, em vaig convertir en el titular de la redacció al municipi, sense deixar de banda en cap moment els meus articles a *Cort*.

Traduir, del castellà al català, paraula per paraula totes aquestes cròniques duu el seu temps i amb més motiu si, com és el meu cas, els coneixements provenen de llegir les rondalles mallorquines o fer teatre i comèdies en la nostra llengua. Tanta sort de Maria Àngela, d'en Jaume i dels companys de *Cap Vermell*. Prèviament, seleccionar les informacions dividint-les en matèries o seccions m'ha fet obrir una vintena de gruixuts subarxius, en ocasions difícils de manejar.

Tot aquest material, l'oferesc ara i aquí, públicament, a l'Arxiu Municipal de Capdepera per si pot ser d'utilitat a l'Ajuntament el qual, em consta, està mancat de documentació corresponent a alguns anys dels que aquí queden expressats.

Allò que *Girant l'ullada cap enrera* ofereix no és altra cosa que història pura de Capdepera i de Cala Rajada. Moltes persones, veïnes del poble, es veuran aquí reflectides, i això si no troben el seu nom entre les pàgines del llibre, un llibre que porta molts noms, a balquena, i que pretén ser una part de la història quotidiana del poble, durant el temps que es relata; una amanida de notícies, d'articles i anècdotes de tota mena, la major part d'elles tractades,

almanco així ho he intentat, de forma trempada i plaent. No es detallen les dates en què es varen publicar, únicament l'any (un capítol per any), a fi de no aclaparar el lector i poder-li oferir una mena de versió novellística però real. Es tracta de passar-ho el més bé possible en el moment de llegir el llibre.

I això, amics, és el que us desitj.

Vull donar les gràcies, a més de les entitats i persones que les integren i que he anomenat al començament, a Antoni Flaquer *Coix*, Berta Liesegang, Pere Forteza, Bàrbara i Rafela Flaquer, Bernat Martí, als responsables dels arxius de *Diario de Mallorca* i d'Impremta Politècnica, i a Gabriel Thomàs, de Lluçmajor, i Lluç i Arnau Serra.

Abans d'acabar aquesta petita introducció no puc menys que agrair públicament a la meva estimada esposa Margalida i als meus fills Maria Antònia i Jaume, la paciència i la consideració que, els tres, han tengut amb mi i amb les meves curolles d'escriure, especialment na Margalida, la qual ja fa molts d'anys que m'aguanta. I gràcies també al meu pare, Jaume Melis (92 anys, un entusiasta col·leccionista de publicacions, escrits, fotografies i segells, a més de bon conseller en les meves dèries). I a la meva germana, Mari Germa, pel seu suport.

A tots ells i, també, a tots vosaltres, amics i amigues que llegireu aquest llibre, gràcies, moltes gràcies, a tots.

Bartomeu Melis

1962

PRIMER ANY COM A CORRESPONSAL

1. Una creu a sa Cova Negra

La col·locació d'una creu de nou metres al Puig de sa Cova Negra per part d'uns missioners catòlics, que ha comptat amb la participació i ajuda de tot un poble que semblava pujar al Calvari —són dies de Quaresma prop de la Setmana Santa—, ha suposat una gran manifestació de fe.

L'enorme creu resta allà dalt com a penyora, ben visible des de tot el terme: va restar al cim, malgrat les inclemències atmosfèriques, fins a ser engolida per un devastador incendi que va calcinar aquelles muntanyes i que es va produir transcorreguts quatre anys des que havia estat col·locada.

2. Censura parroquial

Al saló teatre del Aspirantado o Centre Parroquial d'Acció Catòlica de Ca ses Monges, a Capdepera, s'ha muntat un cinema juvenil, amb projector i pantalla, fent així la competència al Teatre Principal (ara Municipal) d'aquest poble que, segons sembla, permet l'entrada als allots quan projecten programes per a majors.

Al quinzell de l'església es col·loca, cada setmana, la fitxa de les pel·lícules que ofereix el Principal amb la qualificació moral del Bisbat, arxiu que guarda gelosament a casa seva la delegada local de la Sección Femenina, la mestra Catalina Melis. Les fitxes, amb l'argument molt reduït, accentuen la qualificació dels films de la següent manera: (4 = película gravemente peligrosa. 3R = mayores con repa-

ros, prohibida a menores de 21 años. 3 = prohibida a menores de 18 años. 2 = No permitida a menores de 14 años. 1 = Para a todos los públicos).

Aquesta iniciativa va néixer del sever i rigorós rector catòlic –llavors anomenat ecònom–, que té l'obligació de vetllar per la netedat de totes les ànimes del poble. Cada setmana, els dijous, quan en Jaume de Cas Secretari col·loca les cartelleres amb les *postals* de les pel·lícules, a la façana de Can Patilla, a sa Creu, el capellà envia dos escolanets al domicili de Donya Catalina a cercar les fitxes del programa de cinema.

Ni Donya Catalina, la professora de nines de l'escola que comparteix amb Donya Bel Amengual, a la planta baixa del Ajuntament, així com tampoc el senyor ecònom no varen saber mai que les fitxes es revisaven per part de la Junta de Calificación Moral de Espectáculos de Palma, cada dos mesos i, per això, es podia donar el cas que una pel·lícula que fos 3R (per a majors) uns mesos abans s'hagués censurat com a 2. Els escolanets ho varen descobrir quan es trobaren amb fitxes repetides amb qualificacions diferents i, naturalment, per dur-la al rector agafaven la de manco prohibició. Donya Catalina era molt bona persona i no els controlava; es refiava d'ells. Ja se sap... «Si tienes un hijo pillo, mételo a monaguillo»...

13. El Cafè del Recreo

L'amo en Climent Flaquer *del Recreo* ens ha comunicat que ja no hi haurà més vetllades de varietats al seu bar, tota vegada que acaba d'instal·lar un televisor, de la marca Iberia, en el Cafè.

És un dels pocs menys de la trentena d'aparells d'aquestes característiques existents a Capdepera, en blanc i negre. –«Hi fan de tot. Per tant no importarà que els dijous duguem el “mag dels jocs de mans” o na Roseta, la ballarina, ni tampoc “l'aigua de carabanya”

per alegrar els clients; ens bastarà amollar la televisió i, a l'estiu, tenir la gelera plena de Frigo i els "polos"».

En Climent comenta, amb el seu proverbial humor de sempre, que al cafè de La Palmera (a la plaça de l'Orient, abans d'Espanya) volen instal·lar-ne una, de televisió, i a Can Patilla, en Toni Coves, també ho vol fer. «Però de la marca Inter. No vol ser manco», diu.

Sembla que el Recreo es vol engrandir, esbucant l'ampla i llarga escala que du al pis superior (que amb tant de seny feren construir l'amo en Joan i la seva dona, madò Maria), la qual resta lloc a la sala del bar. Aquesta escala, quan hi ha varietats, els dijous a vespre, s'omple d'al·lots que no fan despesa.

En arribar Sant Bartomeu, les festes del poble, s'obre de pinte en ample el gran saló, també propietat de la família Flaquer-Llites, de l'altre costat del carrer (ara denominat del Rei Sanç i actual Llibreria l'Orient).

Aquest saló fou, després de Can Bibí, el segon cinema de Capdepera, amb el nom de Cine Oriental, més conegut com del Recreo —fins que el germà de Climent, en Toni, va ser convidat pels propietaris del nou Teatre Principal (ara Municipal), de la família Balaguer, a regentar amb la seva dona Magdalena el bar del carrer General Mola (ara carrer Col·legi), conegut com «es bar del cine» en temps del popular Miquel Bestard, *s'Electricista*—.

Idò aquest espaiós local de l'antic cinema del Recreo per les festes del poble s'omple de gent de gom a gom. Perquè allí se serveix el més fresc i bo dels gelats casolans, fets amb uns artefactes denominats bombes de gelat que solidifiquen el dolç líquid a base de donar voltes, manualment, a una manovella. I per això, els amos del Recreo lloguen, aquests dies de festa, un gruíx d'homes i dones i més d'una dotzena d'aparells per fer gelat. Tot el veïnatge hi participa, ja que el Recreo és molt prop de la plaça on es fa la *berbena*.

«Si esbucam l'escala, en farem una al corral per anar al pis», explica en Climent. Passats uns anys es converteix en l'única fonda del poble on pernocta la gent forana.

4. Escola de sa Torre

Capdepera compta amb una de les primeres escoles mixtes –per a nins i nines– d'Espanya (quan encara estaven separats els dos sexes als centres d'ensenyament). L'escola (avui ja desapareguda) es denomina Torre de Canyamel, ja que està situada molt a prop d'aquest monument del segle XIII, just a l'encreuament de les carreteres que condueixen a Artà i Son Servera (avui la rodona de Canyamel).

Són dotze els escolars assistents i provenen de les possessions de fora vila. La mestra és la senyoreta Margalida Ponsetí.

5. El Club Ciclista Capdeperense

Neix a Capdepera el Club Ciclista Capdeperense i s'installa sobre el Cafè l'Orient, a la plaça del mateix nom. El president és Esteve Mercant *Enrique* i els vicepresidents, Pere Pellicer *Barraqueta* i Sebastià Melis *Mengol*.

El motiu de la creació de l'entitat ve motivada perquè Capdepera compta amb tres corredors de bicicleta: en Jaume Pascual *Moma*, en Tomeu Flaquer *Febrer* i en Felipe Hidalgo.

La inauguració se celebra el 25 d'agost, Sant Bartomeuet, i rep la visita de la primera ciclista femenina, campiona 1958-59, la francesa Andree Vaudell, que es troba de vacances a cala Mesquida.

A partir d'aquest dia, el pis de l'Orient és lloc d'esbarjo, bauxa i diversió. Els balls són molt concorreguts, tant pels joves com per la gent gran –ja que al Club Àncora, que és on el jovent té el seu cau, els balls no estan permesos i, per això, el C.C.C. pren força.

En Jaume Pascual participa a totes les carreres de l'illa i d'indrets de la península, amb més o menys fortuna. En Flaquer i en Felipe únicament prenen part en les competicions locals i comarcals (especialment a la pista de bicicletes d'Artà).

El pentacampió mundial de ciclisme Guillem Timoner visita Capdepera amb la seva esposa i filla, i és motiu d'atenció per part de l'Ajuntament (que compta amb regidors molt afeccionats a l'esport de la bicicleta) propiciat pel nou vicari mossèn Andreu Julià –felanitxer; per tant, paisà de Timoner–. A Timoner se li imposa la insígnia d'honor del club Àncora, i se li ret homenatge a les dependències de l'entitat ciclista local. A més, es canvia el nom de l'històric carrer del Llum pel de Calle Guillermo Timoner, amb la qual cosa així es demostra la influència del vicari sobre la dels veïnats de la via. (Amb el temps, el carrer recuperarà l'antic nom de Llum, malgrat no compti amb una placa que ho assenyali; això fa que la policia local del poble el confongui com un afegit del carrer del Port).

6. Primers equips de bàsquet i futbol

L'arribada a Capdepera de mossèn Andreu Julià com a nou vicari de la parròquia –el primer capellà amb sotana que hem vist circular amb una Vespa– ha trastocat les joventuts gabellines i ha fet que s'Àncora Club es consolidés com a entitat cultural i esportiva.

Tant és així que al Campet de s'Escola Nova (on en aquell temps hi havia un edifici esbucat, d'una escola inacabada per enfonsament a causa del terreny argilós de s'Alzinar) s'ha format el que és el primer equip de basquetbol de la història local, l'Esperança Capdepera, del qual són jugadors: Climent Garau, Javier Sánchez, Antoni Adrover, Antoni Fuster, Agustí Muñoz, Antoni Flaquer, Mateu Morey, Sebastià Sureda i Tomeu Melis.

La presentació de l'equip, per part del Consiliari, ha tingut lloc el 25 de juliol, festa de Sant Jaume. S'han enfrontat al Perles Manacor. S'ha tractat d'un partit amistós.

El club Àncora vol crear, abans del setembre, un conjunt de futbol juvenil. Ja tenen el nom: Águilas. Aniran uniformats com el Mallorca, amb camisola vermella. En Pere *de So na Moiana*, de porter, i dos jugadors denominats Mayer i Lasa s'encarregaran d'organitzar la posada en marxa d'aquest equip de futbol.

1963

UN CENTENARI AL POBLE I CINEMA

1. *Búsqueme a esa chica*

Els equips de rodatge d'exterior de Producciones Cinematográficas Cesáreo González de Madrid filmen la pel·lícula *Búsqueme a esa chica* amb l'actriu infantil Marisol (avui, Pepa Flores) i els ídols musicals juvenils Duo Dinámico (Manolo i Ramon) i també la vedette Ethel Rojo, la sempre divertida Isabelita Garcés i la coprotagonista Perla Cristal.

Tenen l'hostatge als hotels Serrano i Clumba de la platja de Son Moll. Els quasi trenta integrants de *la troupe* romanen 15 dies del mes de maig i enregistren els paisatges del cap Vermell i pinars de cala Agulla, amb inclusió d'escenes a l'interior del Palau March, a sa Torre Cega i a cala Gat.

Durant les dues setmanes d'estància a Cala Rajada, cada dia, una vegada han filmat, es realitzen les proves mitjançant projeccions al Teatre Principal de Capdepera, a porta tancada, per a corregir els errors que s'hagin pogut produir. El director, Fernando Palacios, no permet a cap persona externa a la filmació –ni tan sols als propietaris del cinema– poder accedir al visionat de les proves.

2. L'amo en Joan Mascaró, centenari

És el primer home que arriba als cent anys a Capdepera, l'amo en Joan Mascaró.

Aquest és el motiu de la festa que l'Ajuntament i «la Caixa» d'Estalvis dispensen a l'ancià. L'acte se celebra al saló recentment construït als baixos de la nova vicaria, al carrer de la Rectoria (ara Dr. Gómez Ulla).

Parlam amb l'amo en Joan i li feim una petita entrevista a fi que ens conti anècdotes de tan dilatada existència. Recorda la seva lluna de mel, que no fou d'altra cosa que anar a arrabassar paumes a Son Barbassa; o que el segon plat dels seus dinars eren, quasi sempre, figues seques; les feines agrícoles les realitzava amb una bístia portant les beaces o el jou, ja que no hi havia carros; ha estat sempre gran enamorat de l'art de la pesca, sobretot de pescar escorballs; els jornals es cotitzaven a una pesseta i, els porcs, es pagaven a 7 pessetes l'arrova (10 quilograms).

L'amo en Joan va treballar en la construcció del convent de Cases Monges, cosa de la qual està molt orgullós, lloc on precisament se li ret aquest homenatge pels seus primers 100 anys.

El seu germà Antoni és present a la festa, té 98 anys i diu que vol arribar als 100 (un any abans de complir-los va morir). El batle, Joan Vaquer; el jutge, Francesc Rigo; el rector Miquel Picornell i el delegat de «la Caixa», el Sr. Ibáñez, acompanyen l'amo en Joan.

El poeta local, Pere Orpí, li dedica les següents estrofes:

El sol dona cent voltes a la terra
cent vegades floriren les acàcies
i encatifa la pluja vostres eres
en l'or renovellat de cent anyades.
Perquè encara ressonen cada dia
pels nostres viaranys vostres petjades

i amb fervor secular, cercant altura,
s'enfilen al Castell vostres pregàries,
avui, a cor amb vós, avi del poble,
enarboram un salm d'acció de gràcies.

La Banda de Música interpreta un petit concert i els assistents –tot el poble hi és convidat– assaboreixen un refresc a base de galletes, pastissos i *vino español* (que no falti).

3. Cinema d'estiu a Cala Rajada

Obertura de nous establiments comercials, hotelers i d'oci a Cala Rajada. Ha arribat l'estiu. S'inaugura un cinema a l'aire lliure, el *Cine de Verano* Juva, dintre d'un solar al carrer Pascual Marqués (ara avinguda de cala Agulla), amb una pantalla pintada a la paret, bancs de fusta desmuntables sobre un sòl de grava i, per sòtil, les estrelles. Quan plou, la gent es refugia davall un voladís que es troba a la part baixa de la cabina de projecció, vora l'entrada al recinte, però la funció no se suspèn, ni molt manco.

Els empresaris Bartomeu Julià *Pruna* i Antoni Vaquer *Corem* contracten el mestre de cinema més destacat de l'illa, Antoni Nadal, gabellí establert a Palma, i amb en Toni Flaquer *del Recreo* i En Toni Mestre *Vell* comencen les projeccions a mitjan juny. Les pel·lícules que inauguren el Juva són *Una muchachita de Valladolid* i *Himno de batalla*, aquesta darrera protagonitzada per l'actor mes sexy d'aquell temps: Rock Hudson.

Durant la vetllada inaugural es produeixen quatre aturades en la projecció, donat que la màquina que s'utilitza és el vell projector de l'antic cinema del Recreo de Capdepera i es veu que no va ajustat. Però s'arriba al final. L'endemà vespre la sessió va una perla. Quan acaba, hi ha un autobús que torna a Capdepera la gent que d'allí ha baixat amb el mateix transport.

La temporada del cinema d'estiu dura des del 10 de juny al 30 de setembre. Els dos primers estius funcionen amb la vetusta màquina de l'antic Cine Oriental del Recreo. Al tercer any estrenen nou projector, amb una bobina al darrere per evitar aturades i poder projectar les 2 pel·lícules que componen cada programa i funció –amb un descans al mig– d'una sola tirada.

No és el Juva el primer *Cine de Verano* de Cala Rajada; és el segon. Després, el tercer, serà l'Estrella (on avui hi ha l'oficina bancària de la CAM). El primer fou el pati de la terrassa del Palau de Can March, a la Torre Cega.

Quan la Torre està il·luminada és senyal que la senyora, Donya Elionor Servera, és al Palau. I allí, al gran pati de la mansió, l'amo en Jordi posa en marxa un projector i passa una pel·lícula per a la senyora, els familiars, personal de servei i tots els veïnats que vulguin assistir-hi. N'hi ha que baixen de Capdepera a peu. I no és estrany. La funció és gratuïta... Són pel·lícules noves de trinca (Can March s'ho pot permetre), al Teatre Principal de Capdepera no hi ha cinema quan fa calor i la senyora permet que la gent pugui al Palau sis o set cops en tot l'estiu.

4. *La mujer de paja*

La coproducció angloamericana *La mujer de paja* va suposar tot un esdeveniment a les nostres contrades. Va comptar amb extrems gabellins, com la popular madò *Barruana* i el camionet de lleixiu del seu marit Antoni, que portava com si fos una mercaderia na Gina Lollobrigida per polsosos camins sense asfaltar (aquesta part del film retrata un indret, pobre i deixat de la mà de Déu, que no és Mallorca, ja que no es parla d'ella), quan simulava que era traslladada a l'hotel, procedent del port on havia arribat des d'Anglaterra.

El camí polsós era a la Colònia de Sant Pere; el port on arribava, Porto Colom; l'entrada de l'hotel s'ubicà a una casa amb corti-

nes antigues mallorquines i amb un rètol d'Hotel Castillo, fou a la plaça de l'Aigua d'Artà. Quan Gina penetra dintre l'hotel, es troba amb els sumptuosos salons del Palau March, a Cala Rajada.

El protagonista masculí, Sean Connery (actor que ja havia interpretat la seva primera pel·lícula com a agent 007-James Bond), rep l'actriu en un racó de la platgeta de ses Covasses a cala Agulla —que se suposa que es troba prop del mateix hotel— i, des d'allà, divisen tota la panoràmica de cala Gat.

La parella d'actors s'hostatjà a la residència privada de Cas Millonari, de la família Cumberlege, al Sea Club, prop des Cocomar, per l'antiga amistat de Sean Connery amb Claudine, la filla de la casa, la qual anys més tard es va convertir, pel seu matrimoni, en la princesa Sapieha de Polònia.

El director de *La mujer de paja*, Basil Dearden, i l'actor secundari Ralph Richardson —destacada figura del teatre anglès al qual la reina Isabel va distingir com a Sir, donant-li així entrada dintre la noblesa britànica—, a més dels tècnics, s'allotjaren a l'hotel Son Moll. L'estància entre nosaltres va durar uns dotze dies.